अधीरता न शोभायै

♦ इन्द्रशेखरः, मुम्बयी

राजा रणजितसिंहः 'पञ्जाबकेसरी' इति ख्यातः । सः शौर्येण धैर्येण च ख्यातः आसीत् । पराजयं सः नाम्ना अपि न जानाति स्म ।

कदाचित् गुप्तचराः वार्ताम् आनीतवन्तः यत् लुण्ठाकाः केचन राज्यस्य सीमाप्रदेशं प्रविश्य पेशावरपर्यन्तम् अपि आगताः सन्ति, पेशावर-नगरस्य लुण्ठनं कुर्वन्तः सन्ति इति ।

एतां वार्तां श्रुत्वा राजा नितरां क्रुद्धः । सः सेना-पतिम् आनाय्य सक्रोधम् अपृच्छत् - ''सेनापति-वर्य ! लुण्ठाकानां गणः पेशावरपर्यन्तम् अपि आगतः अस्ति इति श्रूयते । तेषाम् अवरोधाय किम् अस्मत्सैन्येन किमपि न कृतम् ?'' इति ।

तदा सेनापतिः अवदत् - ''पेशावरे ५०० सैनिकाः आसन् । लुण्ठाकाः तु सन्ति सार्धैक-सहस्रमिताः । त्रिगुणितप्रमाणेन स्थितान् तान् लुण्ठाकान् अस्मत्सैनिकाः कथं वा अवरोद्धुं शक्नुयुः ? असहायाः आसन् ते'' इति ।

एतत् उत्तरं श्रुत्वा नितराम् असन्तुष्टः राजा प्रतिवचनं किमपि अनुक्त्वा झटिति अश्वम् आरुह्य १५० सैनिकैः सह पेशावरं प्राप्नोत्, शत्रुसंहारे उद्युक्तः अभवत् च । तस्य शौर्यं खड्गप्रहारकौशलं च दृष्ट्वा नितरां भीताः लुण्ठाकाः अचिरात् एव ततः पलायितवन्तः ।

शत्रुपीडां निवार्य राजधानीं प्रत्यागतः राजा सेनापतिम् आनाय्य अपृच्छत् - ''मया सह कति सैनिकाः आसन् ?'' इति ।

सेनापतिः शिरः अवनमय्य अवदत् - ''सार्धैकशतं सैनिकाः आसन् महाराज !'' इति ।

''लुण्ठाकाः कियन्तः आसन् ?''

''ते तु सार्धैकसहस्रसङ्ख्याकाः आसन्'' - लज्जामिश्रितेन स्वरेण अवदत् सेनापतिः ।

''तथापि शत्रवः पलायनम् अकुर्वन् । कथम् एतत् सम्पन्नम् ?'' - राजा अपृच्छत् ।

''भवतः शौर्यम् एव अत्र कारणम्'' - सेनापतिः अवदत् ।

''न मम एकस्य शौर्यम्, अपि तु मम सर्वेषां सैनिकानां शौर्यम् एव अत्र कारणम् । अस्माकम् एकैकः अपि सैनिकः सपादलक्षमितैः शत्रुसैनिकैः समानः इति किं भवान् न जानाति ? अस्माकं सैनिकानां बाहुबले अविश्वासः न शोभावहः । भवतः तु आत्मनि एव विश्वासः न्यूनः आसीत् । अतः एव भवता सैनिकेषु विश्वासः न प्राप्तः'' इति अवदत् राजा ।

एतत् श्रुत्वा लज्जाम् अनुभवन् सेनापतिः सङ्कल्पं कृतवान् यत् इतः परं मया अधीरता न आश्रीयते इति ।